

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Сашко Кръстев Плачков

член на научно жури за оценяване на дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в

Професионално направление - 1.2. Педагогика (Теория на възпитанието и дидактика – Професионално и кариерно консултиране)

Автор на дисертационния труд:

Виолетка Маринова Цолова, задочен докторант във Факултета по педагогика към СУ „Св. Климент Охридски“ .

Тема на дисертационния труд:

„Модел на „Академия „Град на бъдещето““ за устойчив професионален избор на учениците“.

Научен ръководител: Проф. д-р Яна Рашева - Мерджанова

Възлагането на рецензията е въз основа на решение на научното жури, определено със Заповед № РД 38 – 6 / 06.01. 2021 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“.

Данни за процедурата:

При прегледа на представената в научното жури документация не установявам допуснати нарушения на процедурата. Разработването на дисертационния труд и допускането му до защита пред научно жури са в съответствие със Закона за развитието на академичния състав в Р България и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

Докторантката Виолетка Маринова Цолова е изпълнила и Минималните национални изисквания за придобиване на образователната и научна степен „доктор“, като е представила: дисертационен труд - 50 точки; статии и доклади, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране и в редактирани колективни томове/2018, 2019, 20120/ - 30 точки, общо 80 точки. Не подлагам на оценяване статия №2, обявена че е под печат, защото липсва надлежен документ от издателството.

I. Кратки биографични данни за докторанта, професионалната и научната му активност

Виолетка Маринова Цолова е родена на 08.08. 1962 г. в гр. Чипровци. През 2005 г. започва работа като учител по теория в Софийската гимназия по строителство архитектура и геодезия „Христо Ботев“, където работи и до момента като старши учител. Преди педагогическата си кариера има сериозен производствено – технологичен опит като „строителен инженер“, веднага след завършване на висшето си образование през 1986 г., в тогавашния Висш институт по архитектура и строителство (ВИАС). От 1990 г. до 1999 г. работи последователно на технически обекти в Италия, Либия и Русия.

В педагогическата си битност Виолетка Цолова има престижни национални и международни изяви като ръководител на 5 учебни компании по програмата на „Джуниър Ачийвмънт България“ от 2006 г. до 2011 г. Ръководената от нея учебна компания „JA's Innovation Group“ е в топ 10 на учебните компании в Европа за социален бизнес. Постижението на тази компания е иновативен продукт със значим социален ефект - чертожна линия за незрящи. Постижението не е случайно, защото освен усърдие Виолетка Цолова демонстрира и афинитет към продължаващото

образование, като в периода 1988 – 1990 г. завършва Школата за подготовка на външноикономически кадри към Министерството на външноикономическите връзки – специалност „Международни икономически отношения и външноикономическа дейност“. Образователно-квалификационният и профил се допълва и от придобитата през 2016 г. допълнителна професионална квалификация „Учител“ в СУ „Св. Климент Охридски“. През същата година защитава и V Професионална квалификационна степен (ПКС). Зачислена е за докторант в задочна докторантура към катедра „Дидактика,“ при Факултета по педагогика на СУ „Св. Климент Охридски“ през 2017 г.

В образователно-квалификационният профил на Виолетка Цолова се открояват и нейните езикови компетентности - италиански, английски и руски език, което дава видимо положителен резултат в използването на 46 бр. източници на латиница и 32 бр. на руски език от общо 183 бр. източници, в това число и интернет ресурси. Широкият дейностно-познавателен кръгзор намира израз и в участието на докторантката като член в Съюза на журналистите, както и в Международната федерация на журналистите, занимава се и с писателска дейност, като публикува в различни издания, а през 2002 написва книгата „Вълшебни пътешествия“.

Липсват данни за дигиталните и компетентности, но предполагам, че като строителен инженер и учител по теория и практика, те са в необходимия спектър и са на високо ниво.

Посочената фактология може да се приеме като безспорен атестат за наличността и развитието на цялостния компетентностен потенциал на докторантката Виолетка Цолова.

II. Оценки върху качествата на дисертационния труд

Водещият въпрос, на който трябва да бъде даден категоричен отговор е, дали темата е актуална? Отговорът ми е положителен, защото в самата формулировка на темата безапелационно се открояват два момента, които са в подкрепа на нейната актуалност – футуристичен и иновативен. Предвид и творческият натюрел на научния ръководител на докторантката, тези два момента са напълно очаквани и оправдани. Формулировката е ясна и насочва вниманието към теоретико-приложен концепт, който кореспондира с категорично заявена прагматична претенция за осигуряването на устойчив професионален избор на учениците. Така формулирана, темата излъчва сигнали за амбициозен дисертационен проект, в чиято основа стои изследователски проблем, който по своя характер е системен проблем, чието решаване изисква сериозен изследователски потенциал. В този потенциал наличието на достатъчен обем от трансверсални умения у докторантката, е в основата на преодоляване на евентуалното „потъване“ в сложността на проблема. Уменията са необходимо, но не достатъчно условие, защото определяща е ролята на подхода, който в конкретния случай е правилно избран. Това е дедуктивният подход, по чиято логическа схема на възхождане, от общото към конкретното, докторантката е успяла да насочи изследователските си задачи и процедури в конкретиката на професионалното образование и професионална подготовка в професионално направление „Строителство и архитектура“ в България. Този избор, определено прави по-разбираем концептуалния замисъл на труда, от една страна, и неговата структурна детерминираност, от друга страна. Необходимо е да отбележа, че структурните компоненти на труда са балансирани, логически са правилно ориентирани и осигуряват плавен преход между отделните съдържателни равнища. Общият обем на труда е 312 страници, които обхващат: увод и постановка на изследването, четири

глави, изводи, заключение, приноси, библиография и приложения. Като цяло мисля, че този обем би могъл да бъде оптимизиран с по-стегнато изложение и лишаване от обстоятелственост, като се запазят постигнатите обеми, преди всичко, в трета и четвърта глава, посветени на модела на „Академия „Град на бъдещето“, неговата аprobация и представянето на емпиричните резултати. Като цяло дисертационният труд впечатлява със своята подреденост, премерен и точен изказ, достъпна четимост и лесна ориентация в текста. За това спомагат и списъкът на схемите, таблиците и диаграмите, дадени от докторантката преди увода, както и списъка на използваните съкращения в труда. Рядко се среща в представяните за защита дисертационни трудове, поради което намирам за положително това решение на Виолетка Цолова. Считаю за положително и решението, методологичният апарат на изследването, да бъде изведен в рамките на увода. По този начин се добива непосредствена представа за теоретико-приложния научен фундамент на изследването, който се отличава с правилна формулировка на обект-предметните отношения в труда и неговия цели и задачен диапазон. На тази основа са изведени т. нар. от докторантката „комплексна изследователска хипотеза“, която по своята същност би следвало да бъде представена като основна работна хипотеза, а останалите четири хипотези, представени като работни, всъщност са подхипотези. Въпреки това усложняване на методологичната конструкция, те са коректно дефинирани и проецират като вероятностни съждения обхвата на изследването на две ясно обособени равнища – **системно** (професионално образование и професионално и кариерно ориентиране в училище) и **персонално** (професионално самоопределение и устойчив професионален избор на учениците). Посочената сложност дава отражение върху определянето на броя на изследователските задачи и на тяхното дефиниране. Десет задачи са твърде много, защото преекспонират обема на изследователските процедури, разширяват необосновано емпирията и съпътстващите я анализи, а от там и цялостния обем на табличната и графична представителност в труда. Така шестата задача е неясно дефинирана, а деветата задача предполага лонгитюдно изследване, което е извън рамките на труда. На този фон остава неясно, защо не са изведени и съответните променливи величини, които дават представа за доказателствената мощност на представената емпирия, в резултат на изследването. Въпреки очерталата се многопластовост на труда, докторантката е успяла да запази своята концентрация, като умело насочва вниманието си към прилагането на метакогнитивни стратегии за професионално обучение на учениците в професионално направление „Строителство и архитектура“. По този начин иновативният модел „Академия „Град на бъдещето“, бива успешно апробиран в реална образователна среда, чрез формата на свободно избираем учебен предмет.

Цялостният прочит и запознаване с дисертационния труд на Виолетка Цолова ми дават основание да бъдат изведени още следните преценки:

1. Завършеност на труда - докторантката е представила дисертационния си труд в завършен вид, като убедително демонстрира познаване на разглеждания в труда проблем, в неговата дълбочина и специфика. Спазено е условието за лично авторство на труда, като коректно се позовава на автори и нормативни документи, в това число и на Европейските директиви, касаещи професионалното образование и обучение на подрастващите.

2. Стилът на докторантката – отличава се със завършеност и разбираемост на изказа. Виолетка Цолова не налага, а подкрепя деликатно своите разбирания,

критични преценки, обобщения и препоръки от теорията и практиката на професионалното образование и обучение. Ненатрапчиво и без нормотворческо претоварване, се обосновава необходимостта от промяна на концепцията за професионално образование и обучение в контекста на новите реалности в сегментите „иновации – развитие – растеж – заетост“. Убедително в тази промяна се поставя акцент върху качеството на образователната среда и върху диференцирането на ролите на участниците в процеса на професионалното обучение. Тук прави впечатление употребата на термините „обучителна среда“ и „обучителен процес“, които намирам като излизане от коректността на изказа.

3. Структурните елементи на труда - логически са подредени, като правилно е използвана олекотена йерархична класификация, осигуряваща ясно открити тематични и проблемно-понятийни взаимовръзки, и цялостно прагматична, съдържателна конструкция на труда.

4. Параметрите на труда - бяха вече коментирани, като поддържам становището си, че 312 стр. текст са твърде широк обхват. В него влизат и 183 заглавия, като част от тях са документални източници – доклади, програми, наръчници, институционални прогнози, препоръки и пр., които могат да бъдат представени допълнително в приложението. В него могат да бъдат поместени и по-голяма част от фигурите/схеми и диаграми/, както и част от таблиците, които обременяват с обема си текстовата част на дисертационния труд и затрудняват неговото възприемане. Съпътстващото текста онагледяване се състои от 30 бр. диаграми с различна конфигурация, но коректно изпълнени и номерирани, 17 бр. таблици, които са правилно обозначени, но с не добре оформени анкетки / с изключение на Табл. № 6, стр. 213/, като Табл. № 7 към Диаграма № 3 е в незавършен графичен вид /стр. 220/, а Табл. № 3 / стр. 107/ е с неточни логически връзки между елементите „Академия „Град на бъдещето и „медии – бизнес – университет - Други структури и неправителствени организации“, и която заедно с Табл. № 1 и Табл. №2, заедно със 7-те бр. схеми и посочените диаграми, следва да бъдат обозначени като фигури. Не е ясно защо в Първа глава има три броя таблици/№№ 1-3/, чиято номерация се повтаря в други таблици/фигури/ във Втора глава /сс. 102, 106, 107/. Правилно в приложението са поставени и голям брой фотоси като доказателствен материал, но отново и отново, както впрочем се наблюдава и при други изследователи, така и при Виолетка Цолова се проявява стремеж към дейностно-процедурна и онагледяваща всеобхватност, която обременява с обемите си, както труда в цялост, така и в неговите, безспорно интересни детайли.

5. Съдържателните акценти в труда

В Първа глава докторантката разкрива обективно проблемите, тенденциите и приоритетите на професионалното образование, ориентирано към подготовка по архитектура и строителство, у нас и в международен план. Визирана е и ролята на професионалното ориентиране. Успешно е изведен компетентностният профил на професията „Строителен техник“, като това не е направено самоцелно, а в контекста на водещите изисквания и проблеми на пазара на труда. Налице са богата информираност и ерудиция от страна на докторантката.

Втора глава е посветена на задълбочен анализ на професионалното ориентиране в системата на професионалното образование в България. Вниманието на докторантката е фокусирано върху два изключително важни момента, „професионално самоопределение“ и „професионален избор“ на младите хора, които

докторантката определя като „вътрешно детерминирани процеси“. Анализирайки различни теоретични постановки на утвърдени авторитети в областта на професионалното и кариерно ориентиране на младите хора, Виолетка Цолова умело разграничава и съпоставя, и ролята на т. нар. външни фактори като „семейство, приятели, училище, медии“ и пр. Това е важно, защото на този фон бива представен в тази глава и Концептуален изследователски модел „Академия Град на бъдещето“. Той е изграден на базата на конструктивисткия подход в образованието, като специално внимание се обръща на създаването на модел на образователна среда за обучение в метакогнитивна перспектива. Този модел притежава иновационни характеристики и несъмнено дава добавена стойност на труда.

В **Трета глава** докторантката представя детайлите по структурата и параметрите на модела „Академия Град на бъдещето“ т. е. представя го в разгърнат вид. Това е направено върху платформата на сравнителния анализ, като вниманието е върху водещ опит в професионалното образование на редица страни като Германия, Румъния, Австрия и Словакия. Представен е и българският опит в лицето на Джуниър Ачийвмънт България. Считаю обаче, че тази глава би могла да бъде реструктурирана и обединена с втора глава, така е щяло да се избегнат някои повторения и набъбване на текста с точка 2.6. от втора глава, а точка 3.4. от трета глава, свързана с апробация на модела, е по-логично да отиде в четвърта глава. Освен това в трета глава са изведени подходите, принципите, параметрите и пр., но считам за неправомерно да се отъждествяват дидактическите принципи на обучението /стр. 156/ с т. нар. „Принципи на Модел „Академия „Град на бъдещето““/стр. 155/, защото това би трябвало да са принципи, свързани с този модел като форма на организация на обучението, например за балансираност, за устойчивост, за предвидимост, за целесъобразност, за оценка на риска и т.н.

Четвърта глава е с най-високо относително тегло в труда, защото е посветена на технологичните въпроси на емпиричното изследване в труда – дизайн, инструментариум, организация, анализ и представяне на резултатите. Използвани са надежден статистически апарат, обработка с програмата SPSS и каузален анализ, направено е убедително таблично и графично представяне на емпиричните данни. Лесно се открояват количествените различия в отделните етапи на изследването, по категоричен начин се доказва ефективността на модела „Академия „Град на бъдещето““ за постигането на устойчив професионален избор от учениците в конкретна образователна среда, на равнище училище. Тук е необходимо да отбележа, че диаграмите с номера 7, 28, 29 и 30 /с. 239, 278, 281 и 283/ ще бъдат коректни, ако бъдат обърнати на 180 градуса, като по този начин абсцисата и ординатата ще заемат местата си, и параметрите на съответните показатели ще бъдат правилно отчитани. Безспорно постижение в тази глава на труда е, постигнатото в рамките на експеримента взаимодействие между различните субекти, влияещи на устойчивостта на професионалния избор, като партньори от строителния бизнес и архитектурата, медийните партньори, неправителствения сектор, браншовите организации, университетите, кариерните центрове и пр. На тази основа изпъкна напълно обосновано ключовият извод, направен от докторантката, а именно, „че за да има устойчив професионалния избор, трябва непрекъснато да се създават дейности за доближаване и опознаване на професията“ и младият човек „ е необходимо да има ясна представа какво представлява пазара на труда“/ сс.286-287/. По този начин с

основание може да се твърди, че моделът е успешно апробиран и внедрен в практиката на професионалното образование.

III. Оценки върху приносите на дисертационния труд

Като изхождам от безспорната актуалност на проблема, застъпен в дисертационния труд на Виолетка Цолова, обстоятелството че е в завършен вид, и отразява в пълнота нейните авторски идеи, считам че в теоретичен и приложен аспект могат да бъдат открити следните научни приноси:

Проучване и анализиране на проблемите и тенденциите на развитие, на професионалното образование и обучение по архитектура и строителство, в съответствие с глобализационните процеси и европейската образователна парадигма.

Разработване и апробиране на модел „Академия „Град на бъдещето““ за обучение в метакогнитивна перспектива и за устойчив професионален избор.

Научно обосноваване на факторите и условията за създаване на устойчивост на професионалния избор на учениците.

Разработване и апробиране на методика и инструментариум за изследване на влиянието на факторите, определящи избора на професия на учениците от професионална гимназия по строителство и архитектура.

Налице са достатъчно основания за да считам, че изтъкнатите приноси на Виолетка Цолова, са нейни лични творчески постижения и по безспорен начин отразяват възходящото и научно развитие.

В този план следва да бъде оценен и авторефератът на докторантката, който отразява в достатъчна степен основните съдържателни параметри на дисертационния труд.

IV. Критични бележки и препоръки

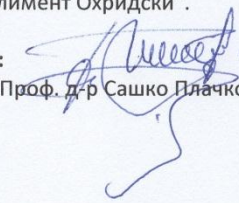
В Параграф II. **Оценки върху качествата на дисертационния труд**, вече бяха посочени някои от критичните ми бележки и препоръки. Те имат добронамерен характер и по никакъв начин не намаляват положителните оценки на труда. Считам, че те ще бъдат полезни в бъдещите научни изяви и развитие на докторантката.

V. Заключение

Разработеният и представен за рецензиране дисертационен труд е в завършен вид и категорично показва, че целта и задачите на изследването са изпълнени. Анализът и представянето на резултатите убедително потвърждават иновационната значимост на труда. Въз основа на изложеното дотук, убедено предлагам на почитаемите членове на научното жури, да дадат положителна оценка на разработения от **Виолетка Маринова Цолова** дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в Професионално направление **1.2. Педагогика (Теория на възпитанието и дидактика - Професионално и кариерно консултиране)** на Факултета по педагогика към СУ „Св. Климент Охридски“.

21.02. 2021 г.
гр. Благоевград

Рецензент:

/Проф. д-р Сашко Плачков/